

İğdirler

Levent GÜREL*

Makale Bilgisi

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Makalenin Geliş Tarihi: 09.5.2022
Makalenin Kabul Tarihi: 21.6.2022
DOI:10.54970/turkuaz.1114543

ÖZET

Türk tarihinde önemli bir yer tutan Oğuzlarla ilgili birçok araştırma yapılmasına rağmen Oğuz birliğini oluşturan boylardan bir tanesi olan İğdirler hakkında sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır. İğdirler adının geçtiği ilk zaman diliminden günümüze kadarki süreçte, Oğuz boyları içinde önemli yere sahip olmuştur. İğdir boyuna mensup insanlar günümüz itibarıyla dünyanın değişik coğrafyalarında yaşamaktadırlar. Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde İğdir boyu önemli bir rol oynamış ve bugün Anadolu coğrafyasının değişik yerlerinde bu boya mensup insanlar halen yaşamaktadırlar. Çalışmamızda elimizde yer alan bilgiler doğrultusunda Oğuzların İğdir boyunu genel hatlarıyla incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Oğuz, İğdir, Türkler

Iğdirs

ABSTRACT

Although there have been many studies on the Oghuzs, who have an important place in Turkish history, limited research has been done on the İğdirs, one of the tribes that make up the Oghuz union. İğdirler has had an important place among the Oghuz tribes from the first time in which its name was mentioned to the present day. People belonging to the İğdir tribe live in different geographies of the world today. İğdir tribe played an important role in the Turkification process of Anatolia and today people belonging to this tribe still live in different parts of the Anatolian geography. In our study, we will try to examine the İğdir tribe of the Oghuz in general terms, in line with the information we have.

Keywords: Ottoman: Oghuz, İğdir, Turks

GİRİŞ

Göktürk Devleti'nin teşekkülüne kadar adına tarihi vesikalarda rastlayamadığımız Oğuzlar, M.S. 630-680 tarihleri arasında "Milli Buhran Dönemi" dokuz boydan meydana gelen bir teşkilat kurmuşlardı. Dokuz Oğuz diye adlandırılan bu teşekkül ile birlikte Oğuz kelimesi ilk defa Türk vesikalarında yer almıştır. (Ergin, 1996: 17).

Oğuzlar 24 boydan ibaret olup, konar-göçer bir yaşam tarzına sahiptirler. Oğuz kelimesini incelediğimizde boylar, kabileler manalarına geldiği ve etnik bir mana ifade etmediğini görürüz. Türkistan'da Uygurların hâkimiyeti dönemi başlayana kadar Üç Oğuz, Altı Oğuz ve Sekiz Oğuz

* İğdir İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İğdir, Türkiye. E-Posta: leve767676@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2540-9836

adlarında Oğuz teşekkülleri oluşmuştur (Kafesoğlu, 1996: 140-143). Oğuz teşekkülleri hakkında Tolstov: MS. IV. yüzyılda Hun, Alan ve Masseget halkları tarafından kurulan Eftalit Devleti'nin Türkleşmiş çocuklarına, VI. ve VII. yüzyılda Oğuz adının verildiğini söylemektedir (Tolstov 2017: 121).

Kaynaklarda ilk kez Tola ve Selenga Irmağı boylarında görülen Oğuzlar adlı Türk bölüğü, Göktürk Devleti'nin yıkılması üzerine batıya doğru tarihi seyahatine başlamıştır. Oğuzlar IX. yüzyıldan itibaren Seyhun Nehri boylarında görülmüşler ve X. yüzyılın başında ise Yengi-Kent merkezli Oğuz Yabgu Devletini kurmuşlardır. Aynı yüzyılda Oğuzlar arasında İslâmiyet hızlı bir şekilde yayılmaya başlamış ve XI. yüzyıla geldiğimizde İslâmiyet Oğuzlar arasında hâkim din durumuna gelmiştir. İslâmiyet ile birlikte Oğuzlar için, Türkmen adı kullanılmaya başlanmıştır. Oğuzlar, Selçuklular ile İslâm âleminin siyasi hâkimiyetini ele geçirmişlerdir. Fakat Moğol istilasıyla bir müddet kesintiye uğrayan İslâm âlemindeki bu hâkimiyet, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde yepyeni bir ivme kazanmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz siyasi gelişmeler neticesinde Oğuzlar geniş bir coğrafyaya yayılarak, Ceyhun Nehri'nden, Afganistan'a ve Aral Gölü'nden Rumeli'ye kadar uzanan bir coğrafyada hem yurt tutmuşlar hem de buralarda boş durmayarak yeni siyasi teşekküller oluşturmuşlardır.

Ülkemizde bilimsel anlamda yapılan çalışmalarda, Oğuzlar üzerine yapılan çalışmaların yoğun olduğunu, Oğuz boylarından ise ancak bir siyasi teşekkül oluşturanların ya da kalabalık olanları üzerinde çalışmaların yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Çalışma konumuz olan, 24 Oğuz boyundan biri olan İğdir boyu üzerine bilimsel bir çalışma sürekli ihmale dilmış ve yeterince ele alınmamıştır. Bu çalışmamızla İğdirler' i konu edinerek bu alandaki bir boşluğu doldurmak amacındaydık. Çalışmamızda İğdir boyunun mensup olduğu Oğuzlar hakkında genel bilgiler verdikten sonra İğdir boyu üzerinde durularak temel bilgiler verilerek, İğdirler' in Oğuzlar ile bağlantıları, Oğuz teşkilatındaki yerleri belirtildi. Devamında ise: İğdirler' in başta Anadolu olmak üzere birçok yerde iskân faaliyetleri, Anadolu'nun Türkleşmesine katkıları, çeşitli sahalardaki iskân faaliyetleri, XVI. yüzyılda ve günümüzde İğdir ismini taşıyan yerler hakkında bilgiler, ulaşabildiğimiz kaynaklardan, metodik esaslara göre kâğıda sıhhi ve düzenli bir şekilde aktarılmış ve eksikimiz olduğunu peşinen kabul ederek çalışmamız tamamlanmıştır.

1. OĞUZLAR

1.1. Oğuz Adının Manası

Oğuz adının ne manaya geldiği hakkında birçok görüş bildirilmiştir. Bunlara göre Oğuz kelimesi boğa, okçu, aile, ilk süt, öküz, tosun, klan ve kabileler (boylar) manalarına gelmektedir (Kafesoğlu, 1996: 140). Oğuz adının menşei ile ilgili olarak ilim âleminde en fazla kabul göreni Macar dil bilimci J. Nemeth'in ifade ettiği kabileler anlamıdır. Eski Türkçe 'de "ok" boy manasına geliyordu. Bu kökün sonuna "z" çoğulunun gelmesiyle mana "boylar" biçiminde değişiyordu (Karatay, 2017: 63; Sümer 1972: 1).

1.2. İslâmiyet Öncesi Oğuzlar

Birinci Göktürk (M.S. 535-630) organizasyonu içinde Oğuz adında bir topluluğa rastlamıyoruz. Yalnız Birinci Göktürk Devleti'nin dağılması üzerine Türk boyları yeni birlikler kurdular. İşte bunlardan biri de Tola ve Selenga Irmakları bölgesinde teşekkül olan "Dokuz Oğuz Kağanlığı" idi. M.S. 680'den itibaren yeniden toparlanan Göktürkler, Dokuz Oğuzları yine başkenti Ötüken şehri

olan “Türk Birliği” ne davet etmişlerdir. Oğuzlar ile Göktürkler arasında Türk Birliği hususunda anlaşma sağlanmaması üzerine taraflar arasında İnekler Gölü Savaşı meydana gelmiş ve sonuçta: İltiş Kutluk Kağan tarafından Oğuzlar mağlubiyete uğratılmış ve Oğuzların başında bulunan Baz Kağan öldürülmüştü. Bunu Bilge Kağan’ın Kül Tigin abidesindeki şu ifadeleriyle teyit ediyoruz: *“Tanrı lütüfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağan sızlatmış, düşmanı tabi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş. Babam Kağan öylece ili, töreyi kazanıp, uçup gitmiş. Babam kağan için ilkin Baz Kağanı balbal olarak dikmiş”* (Ergin, 1996: 22). Yine bu metindeki bilgilerden İltiş Kağan’ın ilk olarak Oğuzlar üzerine yöneldiğini mezarına ilk dikilen balbalın Baz Kağan’a ait olduğunu söyleyebiliriz. Yine Oğuzlar hakkında Bilge Kağan’ın aynı kitabede geçen *“Dokuz Oğuz milleti kendi milletim idi. Gök, yer bulandığı için düşman oldu. Bir yılda beş defa savaştık”* ifadeleri Oğuzların Türklüğünü ayrıca tescil etmektedir (Ergin, 1996: 28).

Göktürkler devrinde varlığından bu şekilde haberdar olduğumuz Oğuzlar, Göktürk Devleti’nin yıkılmasından sonra Uygurlara tabi oldular. Uygur Hakanlığı’nın başlangıcında henüz “tegin” olan Moyençor, Oğuzların başına getirilmişti. O, Dokuz Oğuzları topladı, fakat Sekiz Oğuz birliğini meydana getiren öteki boylarla savaşmak zorunda kaldı. Kağan olduktan sonra da Tatarlarla ittifak etmiş olan bu Oğuzları Bargu’da ve Selenga kıyısında arka arkaya mağlup etti. Oğuzlar Selenga’yı geçerek geri çekildiler. İslâm kaynaklarında Uygurlardan yanlış olarak Dokuz Oğuz (Toguz Guz) diye bahsedilmektedir. Dokuz Oğuzlar ve Sekiz Oğuzlar haricinde yine Üç Oğuz ve Altı Oğuz adlarındaki Oğuz teşekkülleri de bulunmaktadır (Kafesoğlu, 1996: 143).

Uygurlarla girmiş oldukları mücadeleden sonra Oğuzlar anayurttan batı istikametine doğru kaymaya başladılar. Oğuzlar IX. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Seyhun boyunu yurt tutacaklardır. X. yüzyılın ilk yarısında Oğuzlar bu yurtlarının haricinde Karacuk ve Sayram şehirleri havalisine kadar da inmişlerdir. Yine aynı dönemde Karacuk dağlarından Hazar denizine kadar uzanan düzlüğe “Oğuz Bozkırı” denmekteydi (Sümer, 1972: 34). Buralarda Yeni-Kent, Karacuk, Cend, Suğnak, Süt-Kent, Barçnılg-Kent adında Oğuz şehirleri bulunmaktaydı (Kafesoğlu, 1996: 144).

Oğuzlar X. yüzyılın ilk yarısında, kışlık merkezi Yeni-Kent (Yengi-Kent) olan bir devlet kurmuşlardı. Devleti Yabgu idare ediyor, ona Kül-Erkin ünvanlı bir başbuğ naiplik yapıyor, orduyu Sü-başı idare ediyordu. Bu müstakil devletin (Oğuz Yabgu Devleti) komşularıyla sürekli mücadele halindeydi. Oğuz Yabgu Devleti, Hazarlar ve Peçenekler arasındaki mücadeleler, genelde iki devletin anlaşarak, üçüncü üzerine saldırısıyla sonuçlanıyordu. Oğuz Yabgu Devleti’nin güneyinde Samanoğulları hâkimdi. (Burası daha sonra Karahanlılar tarafından ele geçirilecektir.) Yine bu dönemde Horasan şehri de Gazneliler’ in eline geçmiştir. Harezmi’deki yerli hanedanlar ile Oğuz Yabgusu arasında da mücadeleler eksilmezdi. Burası da Gazneliler tarafından ele geçirilecektir. Oğuzlar doğu komşuları olan Karluklar ile de mücadele halindediler. Hatta bu mücadelelerden birinde Oğuz Yabgusu hayatını kaybetmiştir. Yine bu istikametteki Çiğiller ile de Oğuzların kadim bir düşmanlığı mevzu bahis. Kuzey komşuları olan Kimek ve Kıpçaklar ile genelde iyi geçinirdi. Kimekler barış zamanında soğuk kışlarda sürülerini Oğuz iline indirirlerdi. Oğuz Yabgu Devleti’nin zayıflaması ve yıkılmasında kuzeydeki Kıpçakların mühim rolü vardır (Sümer, 1972: 57-58).

1.3. Oğuzların İslâmiyet’i Kabul Etmesi ve Sonuçları

İbn Faldan seyahatnamesinde, Türklerin on iki kabileden oluştuğunu ve bu kabilelerden en büyüklerden birinin Oğuz boyu olduğunu belirtir. İbn Fadlan devamında ise: Oğuzların kendi arasında Tokuzoğuz, Üçguz ve Uyguz olarak taifelere ayrıldığını, Tokuzoğuz taifesinin yaşadığı

bozkırların sınırlarının Maverâünnehir ve Harezm'e kadar ulaştığı ve sınırlarda İslâm ülkeleriyle komşu olan Oğuzların hızlı bir şekilde Müslüman olduğunu söyledikten sonra Müslüman olan Oğuzlara da Türkmen adı verildiğini bizlere aktarır (Şeşen, 2010: 69).

Selçuklu Devleti'nin kuruluşu, Oğuz Türklerinin tarihinde mühim bir dönüm noktası olmuştur. Bu devletin kurulması ile İslâm'ın siyasi hâkimiyeti Oğuzların eline geçtiği gibi, Anadolu ve Selçuklulara komşu ülkeler de onların yurdu olmuştur. Oğuz Türkleri Yakınoğu İslâm Dünyası'nın bilhassa X. yüzyılın başlarından itibaren siyasi bakımdan zayıf bir duruma düşmesinden faydalanarak adım adım ilerleyen Bizans'ı geri atmakla kalmamış, onun asıl dayanağı olan Küçük Asya'yı da fethetmek sureti ile bu devletin çökmesi ve yıkılmasında en mühim amil olmuştur. Oğuzlar Selçuklular devrinden başlayarak dalgalar halinde Yakınoğu coğrafyasına akmaya başlamışlardır. Bu devre içerisinde Oğuzların hemen tamamı arasında İslâm hâkim olmuş ve Yakınoğu'da birçok Türkmen devleti teşekkül edilmiştir (Uçakçı, 2015: 45).

1.4. Moğol İstilasası ve Sonrasında Oğuzlar

Moğol istilasası Türk ve İslâm dünyasında derin tesirler bıraktı. Birçok Türk uruğu kavmi hüviyetini yitirip çözülürken Moğol tesiriyle yeni bir kimliğe bürünmüşlerdir. Yine bu Moğol istilasıyla mamur İslâm beldeleri harap olmuş, Abbasi Devleti yıkılmış ve Yakın-Şark'ta yeni bir etnik şekillenme vuku bulmuştur. Türkler ve Türk kültürü bu gelişmeler ile birlikte İslâm âleminin en etkili ve en büyük unsuru olmuşlardır (Sümer, 1972: 139).

Oğuzlar, Moğolların baskısıyla XIII. yüzyıldan itibaren Maverâünnehir, Azerbaycan ve Horasan bölgelerinden Anadolu'ya doğru kalabalık gruplar halinde göç etmişlerdir. Anadolu'ya yapılan yüksek yoğunluklu Oğuz göçleri nedeniyle Anadolu'da yaşayan bazı topluluklar batıya doğru ilerlerken, Anadolu'da bu toplulukların boşalttığı yerlerde kısa süre zarfında birçok Türk beyliği kurulmuştur (Sümer, 1972: 61, 156-157; Şahbaz, 2017: 51).

Moğol istilasası nedeniyle Anadolu'ya gelen Oğuz boylarından Bozok grubu genellikle Anadolu'nun kuzeyine yerleşirken, Üçok grubu ise Anadolu'nun güney kesimlerine yerleşmiştir. Moğol istilasası nedeniyle Anadolu'ya göç edenlerin büyük çoğunluğu her ne kadar Oğuz boyları olsa bile, çeşitli Moğol kabileleri, Harezmsahlar ve çeşitli Türk oymakları da Anadolu'ya göç etmişlerdir (Özdemir, 2017: 54-55).

Mangışlak, Maverâünnehir ve Balhan bölgeleri Moğolların istila istikametinde olmadığından dolayı bu bölgeler Moğol istilasından en az zarar görmüş olan Oğuz yurtlarıdır. Bu bölgelerde Halk, Batuhan'a vergi ödemeyi kabul edip tehlikeyi böylece savuşturmuş ve uzun yıllar rahat etmiştir (Sümer: 1972: 111-112).

2. OĞUZLAR'DA BOY TEŞKİLATI VE BOYLAR

Oğuzlar kavmi ve siyasi bir teşekkül için el (il) kelimesini kullanırlardı. "El" zamanla "ülke" manasını kazanmıştır. Yurt ise Oğuzlar' da elin, boyun, obanın ve ailenin oturduğu yerdir.

XI. yüzyıla kadar Oğuz idarecileri Yabgu unvanını taşıırken, bu tarihten sonra yalnız "Beğ" unvanını taşımışlardır (Sümer, 1972: 201-202). Oğuz yurdunu meydana getiren toplulukların her birine boy, boyların başında bulunanlara da boy beyi denirdi. Boylar, kendi arasında obalara ayrılır, obaları da aileler oluşturmaktaydı (Tayfur, 2001: 120). Oğuzlar'da boylar, kadim "ikili teşkilat"a göre düzenlenmiştir. Oğuz yurdu (özellikle X-XI. yüzyıldan sonra) İçki-Oğuz, Taşkı Oğuz, Üçoklar,

Bozoklar, İç Oğuz-Dış Oğuz diye iki kola ayrılmaktaydı. Bu düzen orduda da hâkimdi (Sümer, 1972: 391-392).

Oğuzlar ve Oğuz teşkilatı hakkında ilk detaylı bilgileri veren Kaşgarlı Mahmud, Divan-ı Lûgati't Türk'te Oğuzları nemlerine ve büyüklüklerine göre, yirmi iki boy olarak göstermiş fakat ikili bir ayrıma girişmemiştir. Reşidüddin ise Oğuzları iki ana kola ayırmış ve boyları altı oğuldan yirmi dört tane olarak belirtmiştir. Her iki listede de her dört boy için ortak birer ongun gösterilmiş ve ayrıca her boyun tamgaları gösterilmiştir (Sümer, 1972: 391-392).

Kaşgarlı Mahmud, eserinde Türk boylarını : *"Türkler aslında yirmi boydur. Bunların hepsi-Tanrı kutsal kılması- Yalavaç Nuh oğlu Yafes, Yafes oğlu "Türk"e dek ulanır. Bunlar Tanrı kutsal kılması - Yalavaç İbrahim oğlu İshak, oğlu "İysu", İysu oğlu "Rum"u andırır. Bunlardan her bir boyun birçok oymakları vardır ki sayısını ancak ulu Tanrı bilir. Ben bunlardan kök ve ana boyları saydım, oymakları bıraktım. Yalnız herkesin bilmesi için gerekli olanı, oğuz kollarını ve hayvanlarına vurulan belgelerini yazdım. Bundan başka her boyun bulunduğu yeri de bildirdim. Bizans (Rum) ülkesine en yakın olan boylardan başlanarak en doğudaki boylara kadar en güneyde bulunanlar ile en kuzeyde bulunanları birer birer gösterdim."* diye bizlere aktarmıştır (Kaşgarlı Mahmud, 1998: 28). Aynı eserin devamında: *"Oğuz: Bir Türk Boyudur. Oğuzlar Türkmen'dirler. Bunlar yirmi iki bölüktür; her bölüğün ayrı bir belgesi ve hayvanlarına vurulan bir alameti vardır."* demiştir (Kaşgarlı Mahmud, 1998: 55).

Bugün Oğuz teşkilatı hakkındaki bilgilerimizin ana kaynağı bu iki listedir. Bugüne kadar Oğuz teşkilatı hakkında bilgi içeren bütün kaynaklar bu iki listeden istifade etmiştir. Bunlar o devirde yazılmamış olsalardı Oğuz teşkilatı hakkında bu kadar detaylı ve düzenli bir bilgiye sahip olamayacaktık.

OĞUZ HAN					
BOZOKLAR			ÜÇOKLAR		
Gün Han	Ay Han	Yıldız Han	Gök Han	Dağ Han	Deniz Han
Kayı	Yazır	Afşar	Bayındır	Salur	İğdir
Bayat	Döger	Kızık	Beçene	Eymür	Bügdüz
Alka-evli	Dodurga	Beğdili	Çavuldur	Alayurdlu	Yıva
Kara-evli	Yaparlı	Karkın	Çepni	Yüreğir	Kınık

(Togan, 1982: 50-52).

3. OĞUZ KAĞAN DESTANI

Oğuz Kağan Destanı, İslâmiyet'ten önceki dönemlerden beri var olmakla birlikte İslâmiyet'ten sonra da unutulmamış ve zamanla İslâmi bir kimliğe bürünmüştür. Bu nedenle Oğuz Kağan Destanı'nı İslâm öncesi ve İslâm sonrası diye ikiye ayırabiliriz. İslâm öncesine ait Oğuz Kağan Destanı daha orijinal ve yabancı kültürlerden etkilenmemiştir (Gültepe, 2018: 25-26).

Oğuz Kağan'ın babası ve annesi Müslüman değillerdi. O doğar doğmaz bu duruma annesinden başlayarak tavır koymuştu. Annesinin sütünden ancak Müslüman olduğunu (Tanrıya inandığını) söylemesinden sonra emmiştir (Ögel, 2014/II:16). Çok güzel olarak yaratılan bu çocuk kısa sürede korkunç bir er oldu (Ögel, 2014/I:177). Bir gergedan öldürerek erginliğini ispatladı (Ögel, 2014/I:155-156). Oğuz Kağan kimsenin kendisine isim vermesini beklemeyerek kendi adını kendi koydu (Ögel, 2014/II:17). Oğuz'un evlenmesi de fevkaladelikler taşıyordu. Önce göğün kızı ile evlendi; bundan Gün, Ay, Yıldız Hanlar oldu. Sonra yerin kızı ile evlendi; bundan da Gök, Dağ ve

Deniz Hanlar oldu. (İslâm'ın tesirindeki destan nüshalarında bu evlilik biraz daha sıradandır, yani olağanüstülük vasfı yoktur; üç amcasının üç kızından İslâmiyet'i kabul edenlerle evlenmiştir.)

Uygurların Oğuz destanında fevkalade motiflere daha çok rastlanmaktadır ve Oğuz Han da insanüstü bir varlık gibi anlatılmaktadır. Oysa Müslüman olan Türkler arasında yaşayan destan bakiyelerinde Oğuz'un daha gerçekçi bir şekilde ele alındığını görüyoruz (Ögel, 2014/I: 133-134).

Oğuz Han kendi adına izafeten bir devlet kurmuştu. Oğuz Han, daha hayattayken altı oğlunu ava göndermiş, bu av sırasında oğullarından üçü altın bir yay, diğer üçü de üç gümüş ok buldular. Oğuz Han oğullarını, bulduklarına göre ikiye ayırdı. Üç kardeşin büyüklerine Bozok, küçüklerine de Üçok adını vermişti (Uçakçı, 2015: 46). Ölümünden sonra yerine büyük oğlu Gün-Han geçti. Oğuz Kağan'ın da vezirliğini yapmış olan Irkıl Hoca, Gün-Han'a vezir oldu ve boy teşkilatını kurdu (Ögel, 2014/I: 231-132). (Ona ailenin genişlemesi halinde oğullar arasında çıkabilecek anlaşmazlıklar hususunda öğütler verdi. Oğuz Han'ın mülkünü ve yurdunu varisleri arasında taksim etti. Herkesin yerini ve mevkiini tayin etti, belirledi).

Oğuz Kağan Destanı dışında, Anadolu'da Oğuz adının geçtiği çeşitli mitolojik öyküler anlatılmaktadır. Bu öykülerden birisinin kahramanı bugün Ardahan ili, Hanak ilçesinin Börk köyünde bulunan dağa ve yaylaya adını vermiştir. Oğuz Yaylası ve de Oğuz Dağı adı verilen mevkide, günde üç yüz araba biçen bir Oğuz devinin, yüksek otlaklar arasında kendine yiyecek getiren kız kardeşini bilmeden biçmesi ve kız kardeşine ağıtlar yakarak yaylaya gömmesi konu edinmiştir (Boratav, 2012: 110). Oğuz devinin öyküsü günümüzde de bölge halkı tarafından anlatılmaktadır.

4. İĞDİR BOYU

4.1. İğdirler' in Oğuz Boyları İçindeki Yeri ve Önemi

İğdirler, Oğuzların Üçok kolundandır ve Denizhan oğullarının en büyüğüdür. Bu mevki itibariyle Oğuz Han'ın en küçük oğlundan değildir. İğdir boyu Oğuz teşkilatı içerisinde Reşidüddin eserinde yirmi birinci sırada, Kaşgarlı Mahmut eserinde on dördüncü sırada gösterilmektedir. Üçoklar önemi itibariyle Bozoklardan sonra gelir. Oğuz Kağan Destanı'na göre Üçoklar yerin kızından olmadıkları ki (Bozoklar göğün kızından doğmuşlardır). Üçoklar orduda, sol kolu teşkil ediyordu, fakat ordunun ağırlığı Türklerde sağ koldadır. Reşidüddin' in listesinde ve bu listeden istifade edilerek hazırlanan öteki listelerde İğdirler Deniz-Han ahfadından olup yirmi birinci sırada yer vermiştir. Kaşgarlı Mahmut eserinde on dördüncü sırada yer vermiştir. Kaşgarlı Mahmut ayrıca boyları ikili teşkilata göre de ayırmamış olup, boy sayısını yirmi iki olarak vermiştir ve bu boyları verirken de onların sırasını yaşadığı dönemdeki şöhret ve güçlerine göre tayin etmiştir (Togan, 1982: 51- Kaşgarlı Mahmut, 1998: 57).

Tarihi ve coğrafi ana kaynakları incelediğimizde Oğuzların İğdir boyuna ait pek fazla bilgiye rastlamamaktayız. Görüldüğü gibi Oğuz teşkilatı içerisinde mühim bir mevki işgal etmeyen İğdirler; tarihte de önemli bir siyasi faaliyette bulunmamışlardır. (Togan, 1982: 144; Sümer 1972: 356). Yirmi dört Oğuz boyundan yirmi bir tanesi Anadolu'ya göç etmiş olup, İğdirler Anadolu'ya en fazla göç veren ilk dört boy arasındadır (Sümer, 1972: 211-212). Bunlar haricinde İğdirler, İran, Türkmenistan ve Kuzey Kafkasya'da mühim iskân faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Eldeki tarihsel dokümanlar ve malumatlar İğdirler' in çoğunun Anadolu'da yaşadıklarını göstermektedir.

4.2. İğdir Adının Etimolojisi

İğdir, İğdir, İgdir, Yiğdir, Yigdir, Yeğdir, Eğdir, Eğdir diye de geçen boy isminin asıl söylenişi ve doğru biçimi İğdir şeklindedir. Anadolu ve Azerbaycan'da da bu şekilde söylenir. Bu ad Divan-ı Lügâti't-Türk'de İğdir, Camiü't-Tevarih'te Yiğdir, Tarih-i Âli Selçuk'ta İğdir, Şecere-i Terakime'de İğdir (Gülensoy, 1989: 60). Hünernâme'de de İğdir şeklinde geçmektedir (Türkay, 1979: 46).

İğdir/Yiğdir adının anlamı kaynaklarda "iyilik, yiğitlik, ululuk, büyüklük, bahadırılık anlamında açıklanır. Adın başındaki "iğ" veya "yiğ" sözlerinin aslı sahip çıkan, koruyucu, iyilik yapan anlamında, Türkiye Türkçesi'nde iğe (sahip) ve Doğu Oğuzca'da yiğe (sahip) şeklinde kullandığımız sözleridir. Adın ikinci eki "-dır" ise, fiilden isim yapan ektir. İçel'in Bozdoğanlı oymağı, bugünkü İğdir ili, İran'da bulunan Kaşgay-Eli ve Anadolu'daki yüzlerce isim İğdir boyuyla alakalıdır (Gültepe, 2018:200-2004).

Anadolu'da iğeli/yiğeli = sahipli, taraftarı olan, arkası güçlü ve iğesiz/yiğesiz = sahipsiz, kimsesiz, iyilik yaparı olmayan anlamında kullanılmaktadır. Daha çok konuşma dilinde kullandığımız "yeğ" sözü de iyi anlamındadır. "Akılsız dosttansa akıllı düşman yeğdir" akılsız dosttansa akıllı düşman iyidir, deyiminde olduğu gibi (Çetinkaya, 1996: 125).

Bunların haricinde İğdir' in "İğde: Güzel kokan" ve "İğlemek: Güzel koku koklamak" anlamlarına geldiği de söylenmektedir (Kayabalı ve Arslanoğlu, 1973: 382).

4.3. İğdirler'in Tamga ve Ongunu

4.3.1. İğdirler'in ongunu

Oğuz boylarının ongunları yırtıcı bir kuş olan şahinin farklı çeşitleri olmuştur. Reşideddin şahinin altı türünden bahsederek, Oğuz boylarını dördümlü gruplara ayırarak her bir gruba bir şahin çeşidi, Ebu'l Gazi ise yirmi dört Oğuz boyunun her birine bir şahin çeşidini Ongun olarak göstermiştir (Boratav, 2012: 103-104). İğdir boyunun ongunu Karçığay kuşudur. Karçugay, Karçığai adı, genel olarak güvercin avlayan orta boy doğanlara verilen addır. Kırgızlarda ise Karçuga sözü bütün atmaca, doğan ve şahinlere verilen umumi bir addır. Çağatay, Altay, Kırgız lehçelerinde Karçığa biçiminde söylenen bu kuş hepsinde de bir av kuşunu ve müştereken de atmacayı karşılar. Anadolu'da da karçığa, karçığu denen bir atmaca cinsi vardır (Ögel, 2014: 397-398).

Altılı teşkilat zamanında da her oğula yine bir ongun belirlenmiştir. (Orkun, 1946: 144). Buna göre, değişik kaynaklarda Deniz Han'ın ongunu Çağrı (Gökalp, 1989: 161). Üçkuş (Orkun, 1946: 144). Çakır (Türkay, 1979: 45). Olarak belirtilmiş ve payı da (söğük) sol aşıklı olarak gösterilmiştir (Togan, 1982:99).

4.3.2. İğdirler'in tamgası

Tarih-i Âli-i Selçuk'ta:

Reşidüddin'in Camiü't-Tevarih'inde:

Kaşgarlı'nın Divan-ı Lügâti't-Türk'ünde:

Hünernâme'de,

Ebu'l-Gâzi Bahadır Han'ın Şecere-i Terakimesi'nde: ~

Selçuknâme'ye göre: $\frac{\perp}{\underline{\quad}}$ şeklindedir (Gülensoy, 1989: 63; Türkay, 1979: 46).

5. İĞDİR TÜRKMENLERİNİN YURTLARI

5.1. Türkmenistan

Türkmen adının çıktığı Oğuz kelimesi ilk defa VIII. asrın ikinci çeyreğinde yazılmış olan Gök-Türk kitabelerinde geçmektedir (Ergin, 1996: 17). Türkmen adı ise ilk defa X. yüzyılda ortaya çıkmış, Müslüman olmayan Oğuzlar, Müslüman Oğuzlara bu ismi vermişlerdir (Saray, 1993: 12-13). Selçuklu Devleti'ni kuranlar bizzat Oğuzlardan olmakla birlikte Türkmen olarak adlandırılıyordu. Fakat Selçukluların kuzeyindeki topraklar olan Mangışlak ve Üstyurt bölgesinde meskûn olan soydaşları Oğuz diye adlandırılmıştır. İşte bugünkü Türkmenistan'ı kuracak olan Oğuzlar bu coğrafyada yurt tutmuşlardı. Soydaşları Selçuklular'ın yıkılmasında da en büyük rolü yine bu Oğuzlar oynayacaktır. Mangışlak'taki Oğuzlar da XI. yüzyılda tamamen Müslüman olmuşlardır.

XI. yüzyılda Kavşud Bey'in başında bulunduğu, Mangışlak'ta hâkim Türkmen devleti, Harezmşah Atsız'ın 1128 akını ile yıkılmıştır. Bu tarihten sonra bir daha buralarda Türkmenler devlet kuramamıştır. Fakat Türkmenler bu perişan halleriyle bile Kıpçaklarla cihat etmekten geri durmamışlardır. Moğol istilası döneminde en az zarar görmüş Türkmen yurtlarından olan Mangışlak ve Balhan'daki Türkmenler, Batu Han'a tabiiyet bildirerek ve vergi ödeyerek Moğol taarruzlarından masum kalmayı başarmışlardır. Mangışlak'taki Türkmenlere önce Mangıtlar, ardından da Kalmıklar büyük darbeler indirmişler; bunun üzerine XVII. yüzyıldan itibaren bu bölgede Türkmen kalmamıştır. Türkmenler, XVII. ve XIX. yüzyıllar arasında Hive Hanları ve İran'la mücadelelerde bulunmuşlar, XIX. yüzyıldan itibaren de Ruslarla Türkistan'ın en şanlı en çetin mücadelelerine girişmişlerdir. Mücadelelerinden yenik olarak ayrılan Türkmenler Rus tahakkümüne girmişlerdir. Bu Türkmenler' i Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden şimdiki genç Türkmenistan temsil etmektedir. Bu ülkedeki Türkmenler yirmi dört Oğuz boyundan Salur, Çavundur, Eymür, İğdir başta olmak üzere diğer boyların oymaklarından oluşmuştur. Türkmenler boylar halinde yaşıyorlar, her boy büyüklüğüne göre kollara, sonra uruglara ve uruglarda obalar ayrılıyordu. Türkmenistan'daki belli başlı boylar şunlardır: Ali-Eli, Ata, Çavdur, Emrali, Ersari, Göklen, Saka, Salur, Sarık, Teke, Yamut (Sümer, 1993: 13).

Türkmenistan'da İğdir varlığı şu durumdadır:

5.1.1. Göklen Türkmenleri

Oğuzların İğdir boyundan mühim bir kol Mangışlak yarımadasında yaşıyordu. Bu İğdirler orada Çavuldur ve diğer bazı ufak oymaklar ile Hasan elini meydana getirmişlerdi. XIX. yüzyılın ikinci yarısında bu İğdirler, Çavdurlar'a tabi bulunmakla beraber, Çavdurlar'ın diğer obaları gibi Aral Gölü ile Hazar Denizi arasındaki bölgede yaşıyorlardı. Bugün bu Göklen Türkmenleri arasında gördüğümüz Çarvar İğdir adlı oba, bu İğdirler' in güneye göç etmiş bir bölümüdür (Sümer, 1972: 358).

5.1.2. Çavdar Türkmenleri

Bu Türkmenler direk olarak Çavuldur boyundan olmakla birlikte, yedi uruğundan birisi İğdir adını taşımaktadır (Saray, 89: 670).

5.1.3. Yamut Türkmenleri

Esasını Salurlar' ın teşkil ettiği bu boya sonradan Eymürler de karışmışlardır. Buna rağmen Yamutlar' ın Çuni oymağı içerisinde İğdir isminde bir uruk bulunmakta, bu uruk da Ak-Arkalı, Kara-Arkalı ve Eymir adında obalara ayrılmaktadır (Saray, 89: 672).

5.2. İran

Türkmen, Azeri ve Kaşgaylar' dan müteşekkil Türkler, İran'daki en büyük etnik gruptur. Anadolu'dan daha eski bir Türk yurdu olan İran'da Türkmen yerleşmesi de Anadolu'dan daha evvel başlamış, Selçuklular' la başlayan İran'daki Türkmen hâkimiyetini Salgurlu, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Safevi, Afşar ve Kaçarlar sürdürmüştür. İran'daki Türk unsurlarının teşekkülünde ve Türk varlığında Türkmenler' in büyük rolü olmuştur.

5.2.1. Kaşgaylar

İran'ın Fars eyaletinde göçebe bir hayat süren ve alaçık denen çadırlarda yaşayan Kaşgaylar, tarım, hayvancılık ve halı dokumakla geçimlerini sağlarlar (Özkan, 97: 297). Kaşgaylar İran'ın en büyük ve en teşkilatlı aşiretlerindedir (Orhonlu, 1967: 421). Kaşgaylar' ın 55 oymağından birinin adı, halkına istinaden İğdir adını taşımaktadır (Sümer, 1972: 15). Bu İğdir oymağı beş yüz ev olup, buraya nasıl geldiği anlaşılamamıştır (Sümer, 1972: 358). Kaşgay oymakları umumiyetle Türkmen ve Halaç (Kıpçak) menşelidir. XVIII. yüzyılda Cani Ağa tarafından 44 oymağın bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.

5.2.2. Türkmenler

Bu Türkmenler eskiden İran ve Türkmenistan arasında sıkı bir sınır kontrolü olmadığından kışın İran'la Türkmenistan ara sınırı olan Erek nehrinin güneyine, yazın da kuzeyine göç ederlerdi. Yamutlar' dan olan bu Türkmenler sınır kontrolünün tam olarak sağlanmasının ardından İran tarafından Türkmen Sahra diye anılan yerde kalmışlardır. Bugün merkezi Günbed-i Kâvus olan bu sahanın doğusundaki mühim köylerden biri İğdir adını taşımaktadır (Azmun, 1965: 583-585). Halkının İğdirler' den olup olmadığı tetkik edilmemiştir. Bu isim ve köy halkı Türkmenistan başlığı altında ele aldığımız, Yamutlar arasındaki İğdir isimli teşekkülle de alakalı olabilir.

5.3. Rusya

XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar süren tedrici bir göçle Mangışlak (ve Üstyurt)' tan 18.000 ev Türkmen Astrahan ve Stavropol' e göçmüştür. Bu, Kalmukların XV. yüzyılda İğdir, Soyancacı (Soynacı) ve Çavdur uruklarını Kuzey Kafkasya'ya göçürmesiyle başlamış, XVII. yüzyılda Hive Hanlığı' nın süren akınlarından ve bölgedeki diğer istikrarsızlıklardan Ruslar' a başvurular şeklinde devam etmiştir. Bu Türkmenler ilk olarak Astrahan bozkırlarında ve İtil boylarında yaşarlarken daha sonra Kuma ve Terek ırmakları boyları ile Stavropol düzlüklerine inmişler, daha sonra Türkmen Sahrası olarak adlandırılacak bu topraklarda yaylak-kışlak hayatını sürdürmüşlerdir. Kışın göçtükleri yer Kış Türkmen Stavkası (Karargâhı), yazın kondukları yer

Tomus Türkmen Stavkası diye haritaya da geçecektir (Kürenov, 1995: 10, 14). Şu anda Stavropol'de yirmiye yakın Türkmen köyü de bulunmaktadır. Bu bölgede yaşayan Türkmen çocukları ilkokullarda Türkmenistan'dan gelen kitapları okuyarak kendi ana dilleri ve kendi şiveleriyle (Çavdar Şivesi) eğitim görmektedirler. Bu Türkmenler Kafkas Türkmenleri, Stavropol Türkmenleri veya Truçmenler diye anılırlar ve Sünni mezhebinden Müslümandırlar (Özkan, 1997: 199). Stavropol Türkmenleri Çavdur, İğdir, Soyancacı adındaki "gan düşer" (akraba) üç aşiret tarafından vücuda getirilmiştir (Azmun, 1965: 587).

Kendilerini "Seyinhan İli"nden kabul eden bu Türkmen oymaklarının her biri kendi içerisinde tâli kollara ayrılır ve yine her birinin kendilerine mahsus tamgaları vardır. Seyinhan ilinin İğdir uruğunun dokuz adet kolu vardır. Bunlar tamgalarıyla birlikte şu şekilde sıralanırlar:

5.3.1. Seyinhan ilinin İğdir uruğu

<u>Kolun Adı</u>	<u>Tamgası</u>
a. Yahşihoca	Dal
b. Goludaglı	Elif
ba. Firene	
c. Düzmüş	Dal
ç. Gazayaklı	Gazayak
ça. Hıdrili	
çb. Salargazan	
çc. Orsut	
çç. Yakup	
d. Geyen	Dal
e. Tüver	?
ea. Cumaköyler	
eb. Çüykeller	
ec. Çerikler	
eç. Kahramanlar	
f. Dogma	Darak
g. Mamıt	Yılan
ğ. Gökler	Dal

Stavropol Türkmenleri arasında bulunan İğdirler daha ziyade Kuma ırmağı boylarında yaşamaktadırlar (Kürenov, 1995: 14).

5.4. Afganistan

Afganistan da Türkler' in yurt tuttuğu coğrafyalardan biridir. Bu ülkede Türkmen, Özbek, Kıpçak, Kazak, Kırgız, Karakalpak ve Karluk Türkleri yaşamaktadır. Özellikle kuzey toprakları Türklerle meskündür ki burası Avrupalı müelliflerce de Afgan Türkistan'ı diye adlandırılmıştır. Afganistan Türker'i arasında Türkmenler önemli bir yere sahiptir. Afganistan'da Özbekler en büyük Türk varlığını oluşturmaktadır. Buradaki Türkmenler' in ekseriyeti Salur boyundandır. Diğer Türkmenler' den ise Çavdar, İğdir, Dodurga, Bayat ve Karkın gibi isimlere rastlanmaktadır.

Burada İğdirler Çavdarlar içerisinde görünmektedir. Bu İğdirler' in, Türkmenler' in İğdir boyundan mı yoksa Çavuldur boyundan mı olduğu tarafımızdan anlaşılamamıştır. Bu konuda

ulaşabildiğim biricik kaynak Mehmet Eröz'ün "Afganistan'daki Türk Aşiretleri" adlı makalesidir (Eröz, 1969: 850).

5.5. Türkiye

İğdirler, Anadolu'ya büyük ihtimalle Moğol istilası üzerine gelmişlerdir. Anadolu'ya özellikle Halep Türkmenleri arasında bulunan İğdir oymakları yerleşmiştir. Bu açıdan Halep Türkmenleri hakkında biraz daha bilgi verelim. 1070-1071'lerde Navekiyye Türkmenleri hakkındaki bilgilerimizi genişletelim. Suriye coğrafyasına indikten sonra Halep bölgesinde yurt tutmuşlardı. Bu Türkmenler yazın da Sivas'ın güneyine yaylaya çıkıyorlardı. XIII. yüzyılda vuku bulan Moğol istilası üzerine Horosan ve Azerbaycan taraflarında yaşayan kalabalık Türkmen kitleleri Anadolu'ya geldi. Bunlar ne Selçuklular' a tabi oldular ve ne de Moğollar' a itaat ettiler. Ayrıca Memlük Hükümdarı Baybars'la illiyetli görüldüklerinden büyük katliamlara uğratıldılar. Bunun üzerine birçok Türkmen Bizans uçlarına göç ettiği gibi 40.000 evlik bir Türkmen kitlesi de Memlük hükümdarı Baybars'a sığındı. Baybars onlara Antakya'dan Gazze'ye kadar uzanan sahalarda yurt vermiş ve beylerine de dirlikler tahsis etmiştir. Bu Türkmenler Bozok ve Üçok adları ile eski Oğuz elinin ikili teşkilatını muhafaza ediyorlardı. Bu husus onların Moğol istilası üzerine Anadolu'ya geldiklerini gösterir. Dede Korkut Destanları da bu Türkmenler arasında oldukça yaygın idi. Halep Türkmenleri arasındaki Üçoklar Çukurova bölgesine göç etmeden önce Amik ovası ve Trablus taraflarında sakindiler. Bu Üçoklar içinde Çavuldur'lar hariç hemen her boya dair teşekküller bulunmaktadır. Halep Türkmenlerinin siyasi ve iskân faaliyetleri kısaca şöyledir: Dulkadir Beyliği'nin kurulması ve Maraş bölgesinin iskânı, Kilikya'nın Türk yurdu haline getirilmesi ve Ramazanoğulları Beyliği'nin kurulması, Kara-Tatarlar'dan boşalan Yozgat bölgesinin iskânı, Antep, Hatay, Malatya ve Urfa'da yerleşme, Akkoyunlu ve Safevi teşekküllerinde rol alma (Sümer, 1963: 8-9). Bunlar arasında biz İğdirler'in özellikle Ramazanlı ulusu arasında faaliyetlerde bulunduğunu görüyoruz. Osmanlı müverrihlerinden Şükrullah'ın Karakoyunluları Deniz Han ahfadından göstermesi üzerine yapılan çalışmalar neticesinde bu ailenin umumiyetle Yıvalar'dan olduğu kabul görmüştür (Sümer, 1950: 470). Gerek bu dönemi ve gerek sonrasını ele alan müellifler yine Denizhan ahfadından olan İğdirler'in bu konuda rol oynamamalarını, başka sahalarda yaşamış olduklarından gayri tabii görmüşlerdir.

5.5.1. Tarsus

Bu bölgedeki Gökçelü adlı boy arasında bulunan İğdir obası iki kol halinde olup, ayrı ayrı ekinliklerde çiftçilik yapmaktadır. Bunlardan başka Adana çevresinde de aynı adda iki küçük oymak yaşadığı gibi yine bu bölgedeki Sarı-Hamzalı oymağının da bir İğdir teşekkülü olduğu anlaşılıyor.

5.5.2. İç-il

İğdirler' in mühim bir kolunun da bu bölgede yerleştiği anlaşılıyor. Hatta söylenebilir ki İç-il bölgesi halkı Beğdili, Yıva ve İğdirler'den meydana gelmiştir. Bu bölgedeki İğdirler Mut, Gülnar ve Karı-Taş'da yaşıyorlardı. Buradaki İğdirler başlıca iki kola ayrılmış olup, bu kollardan biri Biçer İğdiri öteki de Oturak İğdir adını taşıyordu.

5.5.3. Koç-Hisar

İç-il bölgesindeki ünlü boylardan biri olup, Silifke bölgesinde oturan büyük Boz-Doğan boyunun bir kolu Orta Anadolu'daki Koç-Hisar (Kuş-Hisar) bölgesinde yurt tutmuştur. II. Bayezid devrinde

bunların obaları arasında kalabalık bir İğdir teşekkülü görünüyor ki bu Boz-Doğanlar' ın İğdirler' den olduğunu söyleyebiliriz (Sümer, 1972: 357).

5.5.4. Teke

XVI. yüzyılda bu sancağa bağlı Kara-Hisar kazasında kalabalık bir İğdir oynağının yaşadığı bilinmektedir. Yine bu sancakta bir yöre ve 6 köy İğdir ismini taşıyordu. Yer adlarının bu coğrafyada yoğunlaşmış olması da yine bize İğdirler' in bu yörede yoğun bir iskân faaliyetinde bulduklarını gösterir.

5.5.5. Hamid

Bu sancağın Eğirdir kazasındaki Yörükler arasında da bir İğdir oynağının varlığı bilinmektedir.

5.5.6. Menteşe

Burada yaşayan İğdirler' de yörenin en büyük teşekküllerinden olan Horzumlu obaları arasında bulunmakta olduğu görülüyor.

5.5.7. At-Çeken

II. Bayezid devrinde Aksaray taraflarında bu adda bir teşekküle rastlanılmıştır (Sümer, 1972: 260).

Bu bilgilerimizi teyit eden Cevdet Türkay ayrıca Erzurum ili, Kelkit kazasında bir başka İğdir teşekkülünden bahsetmektedir (Türkay, 1979: 428). İğdir ilimizin bir çok yerinde de İğdir Türkmen'i meskundur. Bunlar İğdir'in birçok yerinde Kayılarla iç içedir. Bundan anlaşılıyor ki bu İğdirler o bölgeye Kayı boyu teşekkülleriyle birlikte gelip yerleşmişlerdir. Bu yöre ismini de bu Türkmenlerden almıştır (Çetinkaya, 1996: 126).

6. İĞDİR ADINI TAŞIYAN YERLER

6.1. XVI. Yüzyılda İğdir Adını Taşıyan Yerler

Tablo 1.

XVI. Yüzyılda İğdir Adını Taşıyan Yerler

Boyun Adı	Vasfı	Sancağı	Kazası
İğdir	Ekinlik	Ak-Saray	Ak-Saray
İğdir	Köy	Ankara	Çubuk
İğdir	Köy	Beğ-Şehri	Göçü
İğdirlü	Köy	Biga	Çan
İğdir	Köy	Canik	Bayramlı
İğdir	Köy	Canik	Bafra
İğdir	Köy	Erzurum	Kemah
İğdir	Köy	Erzurum	Kelkit

İğdir	Köy	Erzurum	Bayburt
İğdir	Ekinlik	Erzurum	Erzincan
İğdir	Köy	Hüdâvendigar	Sifri-Hisar
İğdir	Köy	Hüdâvendigar	Göl-Pazarı
İğdirlü	Köy	İç-İl	Mut
İğdir-Virânı	Köy	Kara-Hisar-ı Sahib	Barçınlu
İğdir-Virânı	Köy	Kara-Hisar-ı Sahib	Sanduklu
İğdirlü	Köy	İç-İl	Mut
İğdir	Köy	Karasi	Manyas
İğdir	Köy	Kastamonu	Küre
Kuyucak ve İğdirler	Köy	Kastamonu	Taşköprü
Baş-İğdir	Köy	Kastamonu	Daday
İğdir	Köy	Kastamonu	Daday
Bezi ve İğdir	Köy	Kastamonu	Araç
İğdir	Köy	Kastamonu	Araç
İğdir	Ekinlik	Kayseriyye	Kibar-Ezmaç
İğdir	Köy	Kayseriyye	Gün-Yüzü
Sotuk(?) İğdir	Köy	Kengırı	Kurşunlu
İğdircik	Köy	Kengırı	Kurşunlu
İğdir	Köy	Koca-İli	Kara-Su
İğdir	Ekinlik	Konya	-
Eken-İğdir	Köy	Konya	Ereğli
İğdir	Köy	Kütahya	Şehlü
İğdir	Köy	Kütahya	Ergavun
İğdir	Köy	Sivas	Zile (Koç-Taş)
İğdir	Köy	Sivas	Artuk-Abâd
İğdir-Hisarı	Köy	Teke	İğdir
İğdir	Köy	Teke	Kalkanlı
İğdir	Köy	Teke	İstanos
İğdir	Köy	Teke	Muslu
İğdir	Köy	Teke	Kaş

(Çetinkaya,1996:129-130).

Tataran Mugal Taifesi içerisinde yer alan, İğdir Bölüğü adlı bazı taifeler Katar nahiyesi Çağatayüzü mezrasında 24 hane, Kır-şehri, Günyüzü nahiyesi, İğdir-Mevlana fakih Karyesi'nde 11 hanede, Kalecik kazası idari alanında 3 hanede yaşadıkları ve Çankırı ili, Yapraklı ilçesinde bulunan İğdir köyü kurucuları, Kurşunlu ilçesi İğdir köyünün kurucuları, İğdir-kara adlı karyenin kurucuları,

Delice ilçesi, Kavak köyü sakinlerinin İğdir boyuna mensup oldukları XVI. yüzyıl kaynaklarında mevcuttur (Uçaklı, 2015: 374).

6.2. Günümüzde İğdir adını taşıyan Yerler

Tablo 2.

Günümüzde İğdir Adını Taşıyan Yerleşim yerleri

Boyun Adı	Vasfı	Sancağı	Kazası
İğdir Sanatlar	Köy	Kastamonu	Araç
İğdir	Köy	Bilecik	Söğüt
İğdir	Köy	Malatya	Hekimhan
İğdir	Köy	Samsun	Bafra
İğdir Bıgır	Köy	Erzurum	Pasinler (Göktürk, 1979: 76).
İğdir	Köy	Çankırı	Kurşunlu
İğdir	Köy	Bayburt	Maden
Türkmen İğdir	Köy	Kars	Selim
İğdir	Köy	Ankara	Kızılcahamam
İğdir	Köy	Burdur	Yeşilova
İğdir	Köy	Bursa	Kestel bucağı
İğdir	Köy	Çankırı	Yapraklı bucağı
İğdir	Köy	Denizli	Çivril
İğdir	Bucak	Tokat	Zile
İğdir	Köy	İçel	Mersin
İğdir ovası	Mahalle	Samsun	Bafra-İğdir Köyü
İğdir	Mahalle	Bolu	Düzce-Sırtpınar köyü
İğdir	Mahalle	Kastamonu	Devrekani-Kınık Köyü (Çetinkaya, 1996: 128).
İğdir	Köy	Eskişehir	Sarıcakaya (Umar, 1993: 327)
İğdir	Dağ	Sivas	Suşehri
İğdir	Orman	Sivas	Suşehri
İğdir	Dere	Sivas	Suşehri (Eroğlu, 1973: 144).
İğdir	Köy	Erzurum	Aşkale (30 km kuzey)
İydir	Köy	Burdur	Merk. 30km batıda (Nihal ve Naci, 1926: 254).
İğdir	Köy	Bolu	Düzce-Gümüşova bucağı (Yurtsever, 1993: 68).

(Sümer, 1972: 454-455).

Anadolu dışında Güney Azerbaycan'da Deşt-i Mugan, Mugan Düzü'nde Eydir Sefli (aşağı) ve Eydir Aliya (yukarı) adında iki köye rastlıyoruz (Çetinkaya, 1996: 129).

İran'da da Türkmenler ile meskûn Günbed-i Kâvus'un; doğusundaki mühim köylerden biri İğdir adını taşımaktadır (Azmun, 1965: 585). İğdir boyuna bağlı aşiretleri ise İğde, Kaşıkçı, Arslanbeğli, Genceli, Terzili, Bozdoğan, Köseli, Bıçaklı olarak sıralayabiliriz (Uçakçı, 2015: 375).

SONUÇ

Çalışmamıza Oğuzların yirmi dört boyundan biri olan İğdir boyunun ilk ortaya çıkışından, yaşadığı coğrafyalardan ve sosyo-kültürel yapısıyla ilgili bilgiler elde etmeye çalıştık. Oğuz teşkilatının açıklanmasıyla başlayan çalışmamız, teşkilat içinde yer alan İğdir boyuna ait bilgilerin analiziyle tamamlanmıştır. Çalışmamızda dönemin ana kaynaklarının yanı sıra, çağdaş kaynaklardan da yararlanılmıştır. İğdir boyu üzerine yapmış olduğumuz çalışma neticesinde; Oğuz kelimesi etnik bir mana ifade etmediğini ve ilk devirlerden itibaren Oğuzların Türk varlığı içerisinde yer aldığını söyleyebiliriz. İğdirler' in hiç bir zaman kendi başına siyasi bir faaliyette bulunmadığı ve nedenden ötürü İğdir boyunun, Oğuz boy teşkilatı içerisinde mühim bir mevkie işgal etmediği görülmüştür.

XI. yüzyılda Selçuklular' ın İran'da devlet olarak ortaya çıkmasıyla diğer Oğuz boyları gibi İğdirler de İran içlerine göç etmiştir. XIII. yüzyıl başlarından itibaren Moğol baskısı nedeniyle İğdir boyuna mensup azımsanmayacak sayıda bakiye Anadolu'ya göç etmiştir. İğdirler, diğer Üç oklu teşekküllerinin yoğun olarak yerleştikleri Anadolu'nun güney kısımlarının yanı sıra Kuzeydoğu Anadolu'da Erzurum ve Kars bölgelerine yerleşerek Anadolu'nun Türkleşmesine büyük katkı sağlamışlardır.

XVI. yüzyılda Anadolu'da İğdir ismini taşıyan birçok yer isminin bulunduğunu ve bugün de Anadolu'da İğdir ismini taşıyan azımsanmayacak sayıda yerleşim alanı olduğunu söyleyebiliriz. Günümüz ismini taşıyan yer adları yalnız ülkemizde değil İran'da da İğdir ismini taşıyan yerleşim alanlarının olduğunu görmekteyiz. Günümüzde İğdirler; Türkiye başta olmak üzere Türkmenistan, İran, Afganistan, Rusya ve Kuzey Kafkasya'da meskûndurlar

KAYNAKÇA

Azmun, Y. (1965) İran'da yaşayan Türkmenler. *Türk Kültürü*, 33, 583-587.

Boratav, P. N. (2012). *Türk mitolojisi Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin mitolojisi*. Ankara: Bilge Su Yayıncılık.

Çetinkaya, N. (1996). *İğdir tarihi*. İstanbul: TDAV Yayınları.

Ebulgazi Bahadır Han. (Tsz). *Şecere-i Terakime*. Çev: Muharrem Ergin, Yrz: Kervan Kitapçılık.

Ergin, M. (1996). *Orhun abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Eroğlu, H. (1973). Suşehri'ndeki Oğuz damgaları ve Türk boyları. *Türk Kültürü*, 123, 141-147.

Eröz, M. (1969). Afganistan'da Türk aşiretleri. *Türk Kültürü*, 83, 846-850.

Gökalp, Z. (1989). *Türk medeniyeti tarihi*. Ankara: TTK Yayınları.

Göktürk, H. (1979). *Anadolu'da Oğuz boyları*. İstanbul: Türk Dünyası Yayınları.

- Gülensoy, T. (1989). *Orhun'dan Anadolu'ya Türk damgaları*. İstanbul: TDAV Yayınları.
- Gültepe, N. (2018). *Oğuzname*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Gündüz, T. (2012). *Bozkırın efendileri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- İlbey, M. (2010). *Geçmişten günümüze Türkmenler (Oğuzlar)*. Ankara: HDY Yayınları.
- Karatay, O., (2017). *İlk Oğuzlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1996). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kayabalı, İ., Arslanoğlu, C. (1973). Kuzey Doğu Anadolu Sınırlarının Tarihi Sayısı. *Türk Kültürü*,126, 324-536.
- Kaşgarlı Mahmud (1998). *Divan-ı Lügat-it Türk I*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi Yayınları.
- Kürenov, S. (1995). *Kafkasya Oğuzları veya Türkmenleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Nihal, H., Naci, A. (1926). Anadolu'da Türklere ait yer isimleri. *Türkiyat Mecmuası, II*, 243-260.
- Orhonlu, C. (1967). Kaşgaylar. *Türk Kültürü*, 54, 421-426.
- Orkun, H.N. (1946). *Türk tarihi*. C. III, Ankara: Akba Kitabevi.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi*. C. I, Ankara: TTK Yayınları.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi*. C II, Ankara: TTK Yayınları.
- Özdemir, M. (2017). 14-17. yüzyıllar arasında Anadolu'ya gelen Türk göçleri ve Anadolu'nun doğusunda meydana gelen demografik değişimler. *Akra Uluslar Arası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(12), 51-76.
- Özkan, N. (1997). *Türk Dünyası- nüfus, sosyal yapı, dil, edebiyat*. Kayseri: Geçit Yayınları.
- Saray, M. (1993). *Türkmen tarihi*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Saray, M. (1989). Türkmenler. İA, XII (2), Ankara: MEB Yayınları, 661-673.
- Sümer, F. (1993). Türkmenistan. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 7-14.
- Sümer, F. (1963). Çukurova tarihine dair araştırmalar. *DTCFTAD.*, 1-98.
- Sümer, F. (1972). İran'da yaşayan Türk oymakları- Kaşgaylar. *Türk Kültürü*, 120, 1238-1241.
- Sümer, F. (1950). Osmanlı devrinde Anadolu'da yaşayan bazı üç-oklu Oğuz boylarına mensup teşekküller, *İÜİFM*, 437-508.
- Şahbaz, M. (2017). XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Oğuz boylarının yerleştikleri yerlerin sancaklara dağılımı. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (3), 45-59.

- Şeşen, R. (2010). *İbn Fadlan seyahatnamesi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTFC Yayınları.
- Togan, Z. V. (1982). *Oğuz destanı Reşideddin Oğuznamesi, tercüme ve tahlili*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tayfur, K. (2001). Oğuzlar. *Atlas Dergisi*, 102, 84-123.
- Tolstov, S. P. (2017). *Oğuz şehirleri ve Oğuzlar*. Çev: Ekatarina S. Şeremeteva, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Türkay, C. (1979). *Osmanlı İmparatorluğunda oymak, aşiret ve cemaatler*. İstanbul: Tercüman Gazetesi.
- Umar, B. (1993). *Türkiye'deki tarihsel adlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları.
- Uçakçı, İ. (2015). *Oğuz boyl*
- Yurtsever E. (1993). *Tamga*. İstanbul: TDAV Yayınları.